

מיומנות מס. 3

ביסוס התוכן בפסוקים וציון מקורות

"..שיהיו דברי תורה מחודדים בפיך
שאם ישאל לך אדם דבר אל תגמגם ותאמר לו
אלא אמור לו מיד.
שנאמר "אמור לחכמה אחותי את"
ואומר: קשרם על איצבעותיך כתבם על לוח לבך.."

(בבלי, קידושין ל.-ל:)

הקדמה

לימוד התורה כולו מבוסס על הכוונת התלמיד לעיון וללימוד מתוך הפסוקים.
באופן זה התלמיד הוא שותף פעיל בלימוד, והספר משמש לו מקור חי ממנו נובע הלימוד
והשיח בשיעור.
כאשר המורה איננו רק מספר את התוכן לתלמידים, אלא גם מכוון את התלמידים לעיין
בפסוקים, לאתר פרטים, לציין או לצטט מקורות, אזי הוא קושר את הלימוד אל הכתוב, ואת
התלמיד אל הספר - "לא ימוש ספר התורה הזה מפריך והגית בו יומם ולילה".
בנוסף, התבוננות ממוקדת בפרטים תוך כדי הלימוד היא מטלה פשוטה המסייעת בשילוב
התלמידים בשיעור.

מיומנות זו מתפתחת כאשר המורה נמנע מלומר או להסביר פרטים מסוימים בפסוקים אלא מבקש
מהתלמיד לאתר בעצמו את הפרטים מתוך הפסוקים.

המיומנות בנויה משלושה מרכיבים:

1. איתור פרטים
2. התבססות על מקור- ציטוט המקור
3. שכתוב התוכן בלשון התלמיד

חלוקה לרמות:

1. איתור פרטים:

רמת קושי קלה (סוף כיתה א – כיתה ב)

בשלב זה נבקש מהתלמידים לאתר פרט מתוך פסוק אחד, או מתוך מספר פרטים בודדים, כאשר מסגרת הפסוק מבוארת ע"י המורה.
הפרט המבוקש יהיה נקודתי ובד"כ יתייחס לשמות אנשים, מקומות, עצמים וכדו'.
התשובה צריכה להיות באורך של מילה אחת או שתיים.
לדוגמה:

"וַיְהִי מִקֵּץ שְׁנַתִּים יָמִים וּפְרָעָה חָלַם וְהִנֵּה עֹמֵד עַל הַיָּאֵר: וְהִנֵּה מִן הַיָּאֵר עֹלֵת שֶׁבַע פְּרוֹת יְפוֹת מְרָאָה וּבְרִיאוֹת בְּשָׂר וְתַרְעִינָה בְּאָחוּ": (בראשית מא, א-ב)

בפסוק א'- להשיב/לסמן: מי חלם את החלום?

בפסוק ב'- להשיב/לסמן: מה עלה מן היאור?

או:

"וַיֵּצֵא יַעֲקֹב מִבְּאֵר שֶׁבַע וַיִּלְךָ חֲרָנָה" (בראשית כח, י)

המורה יבקש מהתלמידים להקיף את שמות המקומות המוזכרים בפסוק.

רמת קושי בינונית (כיתות ג-ד)

בדומה לשלב הקודם, גם בשלב זה המורה מבאר את מסגרת היחידה, אולם בשלב זה יחידת הפסוקים רחבה יותר. התלמידים יידרשו לאתר פרטים מתוך פרשיה ובה כמה פסוקים (4-7 פסוקים).

בשלב זה הפרטים שאותם צריך לאתר הם פחות נקודתיים, והם יכולים להיות גם ציטוט של דברי דמות, או סיבת דבר המפורשת בלשון הכתוב.

לדוגמה:

"וַיִּתְרַד בַּת פְּרָעָה לְרַחֵץ עַל הַיָּאֵר וּנְעֻרְתֶּיהָ הִלְכָת עַל יַד הַיָּאֵר וַתִּרְא אֶת הַתְּבָה בְּתוֹךְ הַסּוּף וַתִּשְׁלַח אֶת אִמְתָּהּ וַתִּקְחָהּ: וַתִּפְתַּח וַתִּרְאֶהוּ אֶת הַיֶּלֶד וְהִנֵּה נֶעַר בֶּכֶה וַתַּחַמַּל עָלָיו וַתֹּאמֶר מִיֶּלְדֵי הָעִבְרִים זֶה: וַתֹּאמֶר אֲחֹתוֹ אֵל בַּת פְּרָעָה הַאֵלֶּךְ וְקִרְאתִי לָךְ אִשָּׁה מִיִּנְקַת מִן הָעִבְרִית וַתִּינַק לָךְ אֶת הַיֶּלֶד: וַתֹּאמֶר לָהּ בַת פְּרָעָה לְכִי וַתִּלְךְ הָעֶלְמָה וַתִּקְרָא אֶת אִם הַיֶּלֶד: וַתֹּאמֶר לָהּ בַת פְּרָעָה הִילִיכִי אֶת הַיֶּלֶד הַזֶּה וְהִינִקְהוּ לִי וְאֲנִי אֲתֵן אֶת שְׂכָרְךָ וַתִּקַּח הָאִשָּׁה הַיֶּלֶד וַתִּנְיַקְהוּ:

(שמות פרק ב, פס' ה-י)

לאחר שהמורה הסביר בע"פ את הפסוקים יתבקשו התלמידים:
לסמן/לצטט את השאלה ששאלה אחות משה את בת פרעה.

או:

"אך בחמשה עשר יום לחדש השביעי באספכם את תבואת הארץ תחגו את חג ה' שבעת ימים ביום הראשון שבתון וביום השמיני שבתון: ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר כפת תמרים וענף עץ עבת וערבי נחל ושמחתם לפני ה' א-להיכם שבעת ימים: וחגתם אתו חג לה' שבעת ימים בשנה חקת עולם לדורתכם בחדש השביעי תחגו אתו: בסכת תשבו שבעת ימים כל האזרח בישראל ישבו בסכת: למען ידעו דרתיכם כי בסכות הושבתי את בני ישראל בהוציא אותם מארץ מצרים אני ה' א-להיכם: וידבר משה את מעדי ה' אל בני ישראל"

(ויקרא פרק כג פס' לט - מג)

לאחר שהמורה הסביר בע"פ את הפסוקים יתבקשו התלמידים:
לסמן/לצטט את הסיבה לישיבה בסוכה כפי שהיא כתובה בפסוקים.

רמת קושי מורכבת (כיתות ה-ו)

בשלב זה המורה יכול להציג פרשיה ולתת לתלמידים לאתר פרטים מתוך יחידת הפסוקים לאחר הצגה כללית בלבד של מסגרת הפרשיה (כמבואר בדוגמאות). חשוב לבחור את היחידה בהתאם ליכולת הכיתה.

יש להדגיש כי בגיל זה עדיין לא מצופה מהתלמיד לקרוא ולהבין מכלול של פרק בעצמו, אלא רק לאתר ולדלות פרטים מסוימים בהתאם להכוונת המורה.

לדוגמה:

ספר במדבר פרק ט"ו – המורה מקדים לתלמידים כי הפרק עוסק במספר מצוות, לפני שמתחילים לקרוא יחד את הפסוקים. המורה יבקש מהתלמידים לציין אילו פסוקים בפרק מתייחסים למצוות ציצית.

או:

ספר דברים פרק כ' – המורה מקדים ומסביר כי הפרק עוסק בהכנות ליציאה למלחמה. המורה יבקש מהתלמידים לציין מה הם דברי העידוד של הכהן אל העם ביציאה לקרב.

2. ציטוט פסוקים והתבססות על מקור

במהלך דיון ער בשיעור תנ"ך, מורה טוב ישאל את תלמידיו "היכן אתה רואה את דברך בפסוקים?" "מנין לך?" "על מה התבססת?" לב ליבו של שיעור תנ"ך הוא, שהדיון מתקיים בזיקה לפסוקים ובנסיון להביןם וללמוד מהם.

מיומנות זו מתחילה כבר בגיל צעיר, כאשר אנו מכוונים את התלמידים לקשור את דבריהם למילים ספציפיות מהפסוקים ולציין אותם כבסיס לתשובתם או לדעתם.

בפרשות הלכתיות ישנה חשיבות מיוחדת למונח "מקור", משום שההלכה נלמדת ממקור מדויק, ואמנם, בשפת התורה שבעל פה ישנן מילים וביטויים המורים על מקור בתורה שבכתב, כגון: "שנאמר", "תלמוד לומר".

בכל פעם שתלמיד משיב תשובה, טוען טענה או שואל שאלה, והוא גם מוצא סימוכין לדבריו במילים מסוימות בתורה הוא מפתח את המיומנות: "התבססות על פסוקים- ציטוט מקור".

רמת קושי קלה (כיתה ג-ד):

ברמה זו התלמיד יידרש לענות באמצעות ציטוט/העתקת מילה או מספר מילים בודדות בפסוק נתון. לדוגמה:

"וַיֹּאמֶר פְּרַעֲה אֲנֹכִי אֲשַׁלַּח אֶתְכֶם וְזַבְחָתֶם לִּי אֶל־לֵהִיכֶם בַּמִּדְבָּר רַק הַרְחֵק לֹא תִרְחִיקוּ לְלַכֵּת הַעֲתִירוּ בְּעַדִּי" (שמות ה, כד)

צטט מתוך הפסוקים את שתי הבקשות שביקש פרעה ממשה בתמורה להסכמתו לשחררם?
או:

"וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֲלֵהֶם אִישׁ אֶל יוֹתֵר מִמֶּנּוּ עַד בְּקָר" (שמות טז, יט)

צטט את אזהרתו של משה בנוגע למן.

ברמת קושי בינונית (כיתה ה)

בשלב זה התלמיד יידרש לבסס את דבריו באמצעות כמה מילים שלעיתים גם מפוזרות בפסוקים בודדים.
לדוגמה:

חטא המרגלים - במדבר פרק יד, פסוקים א-י

מה היתה תלונת העם כנגד משה? בססו תשובתכם על ציטוטים מהכתוב.
מה השיבו יהושע וכלב כנגד טענה זו? צטטו תשובתכם מן הכתוב.

רמת קושי מורכבת(כיתה ו)

התלמיד מתבקש להשיב תשובה לשאלה (מרכזית) בקטע נתון כאשר עליו להוכיח, או לבסס את תשובתו, על ציטוט מפסוק. לדוגמה:

כִּי הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתָּה בָּא שָׂמָּה לְרִשְׁתָּהּ לֹא כְּאָרֶץ מִצְרַיִם הוּא אֲשֶׁר יֵצְאֲתֶם מִשָּׁם אֲשֶׁר תִּזְרַע אֶת זְרַעְךָ וְהִשְׁקִיתָ בְּרַגְלְךָ כַּגֵּן הַיֶּרְק: וְהָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים שָׂמָּה לְרִשְׁתָּהּ אָרֶץ הָרִים וּבִקְעוֹת לְמִטַּר הַשָּׁמַיִם

תִּשְׁתַּחֲוֶה מַיִם: אֶרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ דָרַשׁ אֹתָהּ תִּמְיֵד עֵינֵי ה' אֱלֹהֶיךָ בָּהּ מִרְשֵׁית הַשָּׁנָה וְעַד אַחֲרֵית
שָׁנָה:

(דברים יא, י-יב)

השאלה: מהי מעלתה של ארץ ישראל על פני מצרים? מאלו מילים בפסוק למדת את תשובתך?

אז:

מצוות העניקה לעבד:

"כִּי יִזְכָּר לְךָ אֶחֱיֶיךָ הָעִבְרִי אוֹ הָעִבְרִיָּה וְעִבְדְּךָ שֵׁשׁ שָׁנִים וּבִשְׁנָה הַשְּׁבִיעִת תִּשְׁלַחְנוּ חֲפָשִׁי מֵעִמְךָ: וְכִי
תִּשְׁלַחְנוּ חֲפָשִׁי מֵעִמְךָ לֹא תִשְׁלַחְנוּ רִיקָם: הַעֲנֵק תַּעֲנִיק לוֹ מִצֵּאֲנֶךָ וּמִגֶּרְנֶךָ וּמִיִּקְבֶּךָ אֲשֶׁר בִּרְכָךָ ה' אֱלֹהֶיךָ
תִּתֵּן לוֹ: וְזָכַרְתָּ כִּי עֶבֶד הָיִיתָ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וַיִּפְדֶּךָ ה' אֱלֹהֶיךָ עַל כֵּן אֲנֹכִי מִצְוֶיךָ אֶת הַדָּבָר הַזֶּה
הַיּוֹם: וְהָיָה כִּי יֹאמֶר אֲלֶיךָ לֹא אֵצֵא מֵעִמְךָ כִּי אֶהְבְּדְךָ וְאֶת בֵּיתְךָ כִּי טוֹב לוֹ עִמְךָ: וְלִקְחָתָּ אֶת הַמְרָצֵעַ
וְנִתְתָּהּ בְּאֲזָנוֹ וּבִדְלָת וְהָיָה לְךָ עֶבֶד עוֹלָם וְאִם לֹאֲמַתְךָ תַּעֲשֶׂה כֵּן: לֹא יִקְשֶׁה בְּעֵינֶיךָ בְּשִׁלְחָךָ אֹתוֹ חֲפָשִׁי
מֵעִמְךָ כִּי מִשְׁנָה שָׂכַר שְׂכִיר עִבְדְּךָ שֵׁשׁ שָׁנִים וּבִרְכָךָ ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכֹל אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה:

(דברים טו, י-יח)

השאלה: צטט מצוות עשה ומצוות לא תעשה החלות על האדון.

אם התלמידים מתקשים ניתן למקד את המטלה. לדוגמה:

צטט אלו מצוות עשה מופיעות בפסוקים י-יב.

אז:

לבנות "מדרגת ביניים" שתסייע לענות על השאלה:

א. העתק/סמן את הפעמים בהם מופיעה המילה "לא".

ב. באיזה מהמילים המסומנות מופיעה מצוות לא תעשה?

3. שכתוב התוכן בלשון התלמיד

בשכתוב פסוק ("כתוב בלשונך") על התלמיד לתרגם את הפסוק לשפה הברורה לו.

כתיבת התוכן בלשון התלמיד מייצגת, לרוב, את מידת הבנתו את הפסוק.

בדרך כלל נשתמש בפעולה זו לאחר שהמורה הסביר את התוכן, וכעת על התלמיד להסביר

בלשונו. בפעולת השכתוב התלמיד ממיר את לשון התורה ללשון מדוברת אותה יכול להבין האדם

השומע מן הצד. כך נדע כי התלמיד הבין את המילים, או את המשמעות.

רמת קושי קלה (סוף כיתה א - כיתה ב):

המורה מסביר פסוק סיפורי ו"פשוט"

לדוגמא:

"ולא יכל יוסף להתאפק לכל הנצבים עליו ויקרא הוציאו כל איש מעלי ולא עמד איש אתו בהתנדע יוסף אל אחיו: ויתן את קלו בבכי וישמעו מצרים וישמע בית פרעה": (בראשית מה, א-ב)

המורה מבקש מהתלמיד לכתוב בלשונו (או לתאר) את מעשי יוסף בפסוק א, או בפסוק ב.

רמת קושי בינונית (כיתות ג-ד):

ברמה זו התלמיד יידרש לשכתב לבדו קטע סיפורי בן כמה פסוקים, לדוגמא:

"ויקם מלך חדש על מצרים אשר לא ידע את יוסף: ויאמר אל עמו הנה עם בני ישראל רב ועצום ממנו: הבה נתחכמה לו פן ירבה והיה כי תקראנה מלחמה ונוסף גם הוא על שנאינו ונלחם בנו ועלה מן הארץ: (שמות א, ח-י)

המורה ישאל: כיצד שכנע פרעה את העם המצרי להעביד את עם בני ישראל? כתוב בלשונך. המורה ישים לב למידת הזיקה שבין תשובת התלמיד לפרטים המופיעים בפסוק ויכוון אותו בהתאמה.

רמת קושי מורכבת (כיתות ה-ו):

ברמה זו התלמיד ישכתב גם פרשה שאיננה סיפורית, לדוגמא:

"ראה למדתי אתכם חקים ומשפטים, באשר צוני ה' א-להי לעשות בן בקרב הארץ אשר אתם באים שמה לרשתה: ושמרתם ועשיתם כי הוא חקמתכם ובינתכם לעיני העמים אשר ישמעון את כל החקים האלה ואמרו רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה" (דברים ד, ה-ו)

המורה ישאל: הסבר בלשונך את הדברים שיאמרו העמים על עם ישראל

הערה כללית למיומנות 3: הצגנו את המיומנות של ההתבססות על הכתובים, החל מהשלב הראשון המתמקד באיתור פרטים נקודתיים. צריך לדעת כי בשלבים מתקדמים מיומנות זו תהיה כרוכה לא פעם במיומנויות נוספות כמו: **הסקת מסקנות והכללה**. מיומנויות אלו הן מיומנויות חשיבה שאינן מיוחדות לתנ"ך ולכן לא עסקנו בהן במסמך זה, אולם ברור כי גם בלימוד תנ"ך אנו מצפים מתלמידינו לדעת לקשר ולהכליל פרטים לכדי רעיון או מסקנה, ולא רק לדעת לדלות ולציין פרטים באופן נקודתי. דוגמה לתהליך של איתור פרטים והכללה ניתן למצוא במאגר המשימות - משימת "מעבר הירדן" שבה נדרשים תלמידי כיתה ו' לנסח קווים מנחים לעם ישראל במספר תחומים, לאור מקורות מתוך נאום משה רבנו בספר דברים. מצ"ב קישור למאגר המשימות המופיע באתר ראמ"ה וכן באתר "ללמוד וללמד":

[מעבר הירדן – מתוך מאגר המשימות](#)